

Rímurrecitation

Svend Nielsen

Her på Færøerne har det vigtigste verdslige musikalske udtryk i de tidligere århundreder klart været balladen. Vender vi os derimod mod Island, har balladerne nok også altid været der, men at de altid har stået i skyggen af en anden digtgenre, nemlig den episke sang: *Rímur*; og det er måden *rímur* fremføres på, jeg vil beskæftige mig med.

Men da måske ikke alle er fortrolige med *rímur*genren, vil jeg først sige lidt generelt om den.

Rímur er rimede historier i versform, hentet fra sagaerne, fra folkebøger, fra eventyr eller religiøse fortællinger. De er ofte på mere end 1000 vers, og opdelt i afsnit – kapitler – på 30 til 100 strofer, og stroferne er 2- 3- eller 4-liniede uden omkvæd, men med enderim, indrim og alliteration.

*Rímur*tekster kendes tilbage fra 1390, og der har været digtet *rímur* lige siden. En af de sidste, jeg har hørt om, var en, der berettede om Walt Disney, hans liv og arbejde. Den er lavet indenfor de allersidste år. Produktionen af *rímur* toppede dog klart i det 19. århundrede.

Der laves altså stadig nye *rímur*digte

idag, men fremførelsestraditionen er væk, fordi de situationer, hvori den fungerede, er forsvundet. Det skete allerede i løbet af første halvdel af dette århundrede. – Det sidste sted, hvor den fandtes, var Vestfjordene og Breiðafjord, og derfra forsvandt den lige efter 2. verdenskrig.

Rímur brugtes først og fremmest i kvældsæde-situationen på gårdene i vinterhalvåret. Folk samledes i opholdsstuen, og én fremførte – *kvad* – *rímur* for de andre der hver sad med deres arbejde. Tilhørerne *tóku undir* dvs. de sang med på den sidste, langt udholdte tone i hvert vers.

Hvert kapitel i en *rímur*cyklus består af fra 30 til 100 strofer og hvert kapitel har sit metrum. Der er ialt 22 hovedmetre, der indbyrdes varierer med hensyn til linieantal pr. strofe, længden på de enkelte linier, og kombinationen af enderim.

Der er fire ting, der er særligt for fremførelsen af *rímur*

1. Lige fra begyndelsen har *rímur* været *en delvist skriftlig tradition*. Teksterne har altid cirkuleret i håndskrevne kopier mellem gårdene. Dette må ses i sammenhæng med

den udbredte læsekyndighed, der var i det islandske samfund lige siden middelalderen. Mindst én på hver gård kunne læse, og var det ikke tilfældet, var der i hvert fald en, der kunne på nabogården.

I det 18. og 19. århundrede blev der udgivet et stort antal rímur-bøger. Kvædemanden kunne derfor recitere fra manuskript eller bog, men ofte kunne han hele rímur udenad.

2. Den anden ting, der er helt specielt for rímurtraditionen, er *den utrolige kunstfærdighed, der kendetegner udformningen af den enkelte strofe*. Rímur skal fortælle en historie, men samtidig skal digter og kvædemand indordne sig under et utal af metriske regler indenfor det enkelte vers. Der findes 22 hovedmetre, men alliterationsmønsteret kan varieres i en sådan grad, at der kan opregnes mere end 2000 forskellige verseformer.

3. For det tredje: *Melodiformen følger ikke de enkelte tekster, men det bestemte metrum*.

Man skifter altså principielt melodi, hver gang man tager fat på et nyt metrum, og synger alle mulige tekster på samme melodi blot de er i samme metrum.

4. For det fjerde: *Den ekstremt individuelle frihed der hersker for den musikalske fremførelse*.

Enhver kvædemand kan recitere på sin måde, så længe blot historien kommer ordentligt frem. Derfor er der på sin vis lige så mange måder at recitere på, som der er kvædemænd, men på den anden side kan

man udskille to måder at fremføre rímurteksterne på eller måske snarere to yderpunkter.

Det var noget jeg selv stærkt oplevede, da jeg lavede båndoptagelser af kvædning i 1960-erne, men det er også noget, man har haft øre for tidligere.

Den islandske præst Bjarni Thorsteinsson organiserede i slutningen af sidste århundrede indsamlingen af et stort og spændende kilde-materiale, der omfattede mange genrer indenfor den traditionelle islandske musik. Han samlede også selv bl.a. melodier til rímur, (Kvædemelodier), og i sin bog *Islenzk þjóðlög* fra 1906 kommer han med nogle spændende iagttagelser og betragtninger. Iagttagelser og betragtninger der er specielt betydningsfulde, fordi de er gjort på et tidspunkt, hvor kvædetraditionen stadig var i fuldt flor. Han skriver:

Kvædemelodierne er for norges vedkommende almene, kendes af mange og kvædes omtrent ens mange steder.

Forskellige særlige kvædemænd har specielle kvædemelodier, som de selv har opfundet og benytter kun denne melodi til det bestemte metrum.

I nogle tilfælde glemmes slige melodier og dør ud sammen med ophavsmanden. Det er specielt tilfældet hvis de kun findes af liden værdi. I andre tilfælde lærer folket dem, hvis de anses for smukke. Så lever de videre som eftermæle om hin kvædemand. De bliver på den måde til almene melodier. F.eks. Gunnar á Gautastöðums melodi, Kristian Skálds melodi eller Erlendur i Gardis melodi.

Andre kvædemelodier er blot skabt i nuet hos den, der kvæder. Han har ikke en bestemt melodi i tankerne når han begynder, men former melodien efter for godt befindende efterhånden, som han kvæder, og det falder let for den vante og gode kvædemand. Som regel går det således, at sådanne melodier glemmes.

En af de indsamlere, der tilsendte Bjarni Thorsteinsson flest rímurmelodier, skrev noget tilsvarende om denne ikke-faste form for kvædning:

Når man kvæder, går man frem efter sit eget hovede. Så er man sin egen herre og går frem således, som ånden indgiver én. Således, at det må siges, at hver mand har sin kvædemelodi, og den er således ikke stedse ens men formes efter emnet, metret og øjeblikkets indskydelse.

Så meget om rímurgenren som sådan. Og så har jeg mig nu tænkt mig at vise nogle få eksempler på, hvordan disse rímur bliver fremført, – eksempler på kvædning.

Først en melodiform og en fremførelsesmåde der ikke er så forskellig fra, hvad vi kender fra balladesang. (Ex 1. *Ofar synist áin mér*. Pall Stéfansson, Reykjavik 1968). Jeg har truffet melodiformen næsten uændret flere steder i landet.

Også de to næste eksempler er hentet indenfor den faste meloditype. Kvædemanden Petur Olafsson kvæder dem ens fra vers til vers og fra gang til gang, men melodien ligner ikke de ballademelodier, vi kender, og måden, han fremfører dem på, er også anderledes end almindelig sang. (Ex 2. Pétur Olafsson, Fellströnd 1965).

Petur Olafsson vælger imellem 12 forskellige melodier, der hver er knyttet til bestemte metre, men det viser sig, at recitationen er koncentreret om en centraltone, og denne centraltone fastholder han i samme tonehøjde i alle melodierne.

En af de andre af hans melodiformer, som han bruger i 3 forskellige metre er denne. (Ex 3 a-b. Pétur Olafsson, Fellströnd 1965).

Nu kommer vi så til et eksempel på *den*

flydende melodi, Thordur Gudbjartsson har faktisk kun ialt tre *melodier* at kvæde på.

Den, vi nu skal høre, bruges til en række 4-liniede metre, der ligner hinanden meget indbyrdes. Her forvandles melodilinién fra vers til vers og fra gang til gang. Det ene vers kan have 3 tonetrin, det næste 6, og det ene vers kan toppe i første linie det næste i 2. (Ex 4. Thordur Gudbjartsson, Vatneyri 1965).

Thordur har imidlertid en anden kvædemåde som han bruger til de 2- og 3-liniede strofeformer og nogle specielle 4-liniede. Det er en fast melodiform, men med en elasticitet der gør, at den kan tilpasses til det forskellige linieantal i verset og til meget forskellige længder af de enkelte linier. Fremførelsesmåden er meget mere sangagtig og langsommere, end hvad vi lige hørte. (Ex 5 a-f. Thordur Gudbjartsson, Valtneyri 1965-68).

Jeg har villet lade jer høre dette, dels fordi det er et ikke så kendt område indenfor den nordiske sangtradition, men også fordi den måske kan give os et fingerpeg om, at den nordiske balladesang måske engang kan have lydt meget anderledes, end hvad vi har kunnet opleve i de 180 år, vi har indsamlet melodier.

Jeg vil minde om, at færingerne kvæder deres ballader, mens de synger f.eks. brudevisen. Hvad ligger der i det?

Svend Nielsen
 Dansk Folkemindesamling
 Birketinget 6
 DK-2300 København S
 Danmark

Ex 1. *Ofar synist áin mér.* Pall Stéfansson, Reykjavik 1968

Ex 2. Pétur Olafsson, Fellströnd 1965

Ex 3 a-b. Pétur Olafsson, Fellströnd 1965

Kár með jöfnum þrótti þar þá um nöfnur údar brátt að höfnum Borneyjar beindi hröfnum sú - ðar.
 Fleinar hniga fljótt til grunns flet í sí-ga reyðar svo af stiga hestum hlunns horskri víga með - ar.
 Upp á grundu einstig fann öðlings kundur teður komst svo undir kastalann kesju - þunda með - ur

Ex 4. Thordur Gudbjartsson, Vatneyri 1965

Niður í stadinn Númi litur nær sig skoðar þar um kring sér hvert er auga litur A-ka boður hildarhring
 Sé eg það, að sorg þu berð í sinnu rann - i Hermðu frá því halurinn svinni hvað ógleði veldur þinni.
 Sér á vinstri sí-ðu klóann svo i brækur fór. hart á lærið hægra sló ann hét á Krist og þór.
 Gullnar hjöllur glumdu snjóllu hljóði bjúgvíð hause bundnar á buðlung kaus því dýri ná.
 Allan daginn út um sæinn héra eltir sjó-li alid dýr unz að sól til ví - ða snýr.
 Sa-man lýðir lá - ta skríða li - nið hrein - a. Í sig kal-dur gleypti gjaldur gilda flein - a.

Ex 5 a-f. Thordur Gudbjartsson, Valtneyri 1965-68